

KVALITET ŽIVOTA U INTELIGENTNOM GRADU

Sažetak

Polazeći od pojma inteligentnog grada shvaćenog kao grada koji primenjuje informaciono-komunikacione tehnologije (IKT) u cilju unapređenja kvaliteta života građana i efikasnosti pružanja gradskih (komunalnih) usluga, uz istovremeno sagledavanje potreba sadašnjih i budućih generacija u ekonomskom, socijalnom i ekološkom smislu, u radu se ispituje na koji način se u konceptu inteligentnog grada problematizuju različite dimenzije kvaliteta života. Brojni pokazatelji kvaliteta života, poput kvaliteta životne sredine, uslova stanovanja, ekonomskog statusa i zaposlenosti, dostupnosti i efikasnosti institucija, obrazovanja, zabave i rekreacije, društvene i političke aktivnosti i socijalne stabilnosti, obuhvaćeni su konceptom inteligentnog grada kao njegovi razvojni ciljevi. U radu će biti više reči o načinima na koje inteligentne inicijative unapređuju tri dimenzije kvaliteta života: 1. društvenu i političku participaciju građana, 2. efikasnost i dostupnost institucija i 3. socijalnu koheziju. S druge strane, da bi se opisala veza između koncepta inteligentnog grada i kvaliteta života, posebno napred navedene tri njegove dimenzije, potrebno je analizi podvrgnuti i izazove i potencijalne probleme sa kojima se gradovi suočavaju prilikom primene inteligentnih inicijativa. Na kraju rada, pažnja je usredsređena na specifične odlike savremenog srpskog društva, njegov poluperiferijski i postsocijalistički karakter. Razumevanje specifičnih odlika srpskog društva od ključne je važnosti prilikom implementacije koncepta inteligentnog grada, budući da inteligentne inicijative treba prilagoditi lokalnom kontekstu kako bi one doprinele razvoju održivog i pametnog grada, i unapredile kvalitet života ljudi.

Ključne reči: kvalitet života, inteligentni grad, participacija građana, socijalna kohezija

QUALITY OF LIFE IN INTELLIGENT CITIES

Abstract

Starting from the concept of Intelligent City, as defined is the city that uses ICT to improve the quality of life, efficiency of urban operation and services, and competitiveness, while ensuring that it meets the needs of present and future generations with respect to economic, social and environmental aspects, the article discusses the ways in which the concept of intelligent city problematizes different dimensions of the quality of life. Numerous indicators of quality of life, including environmental quality, housing conditions, employment and economic status, availability and efficiency of institutions, education, entertainment and recreation, social and political activities and social stability, are covered by the concept of the Smart City as its development objectives. The article discusses ways in which smart initiatives enhance three dimensions of quality of life: 1. social and political participation of citizens, 2. the efficiency, and availability of institutions and 3. social cohesion. On the other hand, in order to describe the relationships between the concept of Smart City and quality of life, especially its three indicators mentioned above, it is necessary to analyse challenges and potential problems that cities are facing with, during the implementation of intelligent initiatives. The final part focuses on the specific features of the contemporary Serbian society, post-socialist and semi-peripheral character. Understanding the specific characteristics of Serbian society is crucial in implementation of the intelligent city concept; intelligent initiative should be adapted to the local context so in order to achieve smartness, sustainability and able to improve the quality of life in cities of Serbia.

Key words: quality of life, smart city, citizens' participation, social cohesion

UVOD

Savremeno društvo odlikuje rapidni rast stanovništva. Zbog populacionog porasta urbanog stanovništva i pratećih problema u urbanim sredinama, poput porasta nezaposlenosti i siromaštva, komunalnih i saobraćajnih problema, nezadovoljavajućeg rada javnih ustanova, zagađenosti životne sredine i raznih socijalno-patoloških pojava, Ujedinjene Nacije upravljanje urbanim područjima označavaju kao jedan od najznačajnijih razvojnih ciljeva.

U cilju prevazilaženja urbanih problema i stvaranja gradova koji će biti održivi i u kojima će ukupan kvalitet života biti unapređen, formulisan je koncept inteligentnog grada. Sve veće interesovanje za ovaj koncept podstaklo je napore da se on teorijski kristalizuje. Iako se tokom poslednjih desetak godina koncept inteligentnog grada se sve češće pojavljuje kada se govori o strategijama urbanog razvoj, zbog svoje složenosti, ovaj pojam teoretičarima zadaje velike probleme u pogledu definisanja i operacionalizacije. Jedinствена definicija ovog pojma ne postoji, različiti stručnjaci koji se bave urbanim razvojem i analizom urbanih područja na različite načine definišu inteligentni grad. Zajedničko svim ovim različitim tumačenjima pojma inteligentnog grada je da naglašavaju značaj upotrebe informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) u cilju unapređenja kvaliteta života građana i efikasnosti pružanja gradskih (komunalnih) usluga.

Osnovni cilj ovog rada je da prikaže na koji način koncept ineligentnog grada nastoji da doprinese porastu kvaliteta života, pre svega u oblasti društvene i političke aktivnosti, efikasnosti i dostupnosti institucija i socijalne kohezije, kao i da mapira neke od izazova sa kojima se susreću gradovi prilikom implementacije inteligentnih rešenja i neplaniranih posledica koje implementacija ovih rešenja ima po socijalni kvalitet života stanovnika grada, odnosno različitih društvenih grupa u gradu.

KLJUČNI KONCEPTI

Koncept inteligentnog grada fokusira se na uvođenje informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) radi unapređenja kvaliteta života stanovnika grada. Inteligentan grad se odlikuje razvojem inteligentne industrije (industrije u oblasti informatičkih i komunikacijskih tehnologija), implementacijom IKT u proizvodne procese drugih industrija, kao i uvođenjem modernih tehnologija u svakodnevni urbani život. Giffinger (Rudolf Giffinger) navodi šest ključnih elemenata gradskog sistema (ekonomija, stanovništvo, vlast (uprava), mobilnost, sredina i život) u koje je potrebno uvesti nova inteligentna rešenja u cilju razvoja inteligentnog grada (Giffinger, 2007:10/11). Inteligentna rešenja su ona u čijoj osnovi je upotreba informaciono-tehnološkog instrumentarija, a koja su istovremeno izgrađena na pametnoj kombinaciji podsticaja i aktivnosti odlučnih, nezavisnih i samosvesnih građana, stručnjaka i gradskih vlasti.

Inteligentna ekonomija usmerena je u pravcu jačanja konkurentnosti, inovativnosti, preduzetništva, produktivnosti, fleksibilnosti tržišta rada, kao i integrisanja gradova u (inter)nacionalno tržište (Giffinger, 2007:11). U shvatanju inteligentne ekonomije postoji izvesno preklapanje između koncepta inteligentnog grada i koncepta preduzetničkog grada (Jessop, 1998, Harvey, 1989) koji se fokusira na analizu inovativnih strategija ekonomskog razvoja kroz saradnju lokalne vlasti sa privatnim sektorom i civilnim društvom. Međutim, koncept inteligentnog grada iako poput koncepta preduzetničkog grada podrazumeva uvođenje institucionalnih i organizacionih promena kako bi grad postao privilegovani prostor za inovaciju, analitički naglasak stavlja na mesto koje nove tehnologije imaju u podizanju kvaliteta života stanovništva. Dakle, konceptom inteligentnog grada predviđeno je da se primenom IKT razviju i poboljšaju komercijalne karakteristike grada, ali i da se unaprede druge sfere gradskog sistema u cilju zadovoljenja široke lepeze potreba samih stanovnika gradova.

Pojam kvalitet života je vrlo složen, svoju primenu pronašao je u sociologiji, ali i u drugim, kako društvenim, tako i prirodnim naukama. Ovaj pojam ne pripada samo akademskom diskursu, već se koristi i u svakodnevnom govoru, te je usled široke rasprostranjenosti upotrebe ovog pojma neophodno odrediti njegovo značenje. U najopštijem smislu, pod pojmom kvaliteta života podrazumeva se stepen zadovoljenosti različitih ljud-

skih potreba, od bioloških do socio-kulturnih. Za procenu kvaliteta života koristi se skup parametara među koje spadaju zdravlje, kvalitet životne sredine, uslovi stanovanja, ekonomski status i zaposlenost, dostupnost institucija, obrazovanje, zabava i rekreacija, društvena i politička aktivnost i socijalna stabilnost (Mirkov, 2016: 233).

Imajući u vidu navedene definicije inteligentnog grada i kvaliteta života, postaje jasno da su ovi pojmovi tesno prepleteni, budući da su mnogi od navedenih pokazatelja kvaliteta života obuhvaćeni konceptom inteligentnog grada kao njegovi razvojni ciljevi.

PORAST KVALITETA ŽIVOTA I KONCEPT INTELIGENTNOG GRADA - MOGUĆNOSTI I IZAZOVI

Jedna od osnovnih ideja koncepta inteligentnog grada je upotreba IKT u službi porasta ekonomske i političke efikasnosti i zarad promovisanja i osnaživanja društvenog, kulturnog i urbanog razvoja (Komninos, 2006; Eger, 1997, prema Hollands, 2008: 307). Iako ovaj koncept ima tehnološku osnovu, nije po sredi tehnokratska zamisao, već je upotreba tehnologije stavljena u službu efikasnijeg i odgovornijeg korišćenje resursa i unapređenja ukupnog kvaliteta života njegovih građana. Nadalje, u konceptu inteligentnog grada ljudska i veštačka inteligencija su neraskidivo povezane, budući da inteligentne inicijative nisu one koje samo podrazumevaju upotrebu IKT, već one moraju izrasti iz pametne kombinacije podsticaja i aktivnosti različitih aktera i biti usmerene na porast kvaliteta života. Odnos između veštačke i humane inteligencije je složen. S jedne strane, upotreba IKT treba da doprinese porastu društvene i političke aktivnosti, efikasnosti i dostupnosti institucija i socijalne kohezije. S druge strane, inteligencija tzv. inteligentnog grada ne proizilazi iz puke primene IKT, već ona dolazi od samih građana, jer samo aktivni građani u saradnji sa efikasnim institucijama mogu zajednički da odlučuju o promenama koje treba uvesti u gradski sistem. Važno je da inovacije koje gradske vlasti žele da implementiraju u gradski sistem, budu kreirane u saradnji sa građanima kako bi što više odgovarale realnim potrebama stanovništva u datom urbanom prostoru. Kako bi se taj cilj ostvario potrebno je promeniti način na koji se **upravlja gradom** (eng. *governance*).

Koncept inteligentnog grada predviđa uspostavljanje inteligentne uprave koja upotrebljava IKT u cilju unapređenja rada javnog sektora, jačanja njegove transparentnosti i porasta učešća građana u procesu donošenja odluka. Od posebnog značaja za uspostavljanje inteligentne uprave je stvaranje otvorene platforme koja bi umrežavala znanja i informacije, te ih činila dostupnim građanima. Takva **platforma** bi trebalo da način upravljanja gradom načini demokratskim, efikasnim i odgovornim (Cairney, Speak, 2000: 52-53). Jedna od prednosti takve platforme se ogleda u tome što bi dovela do racionalizacije rada javnog sektora i uštede vremena koje građani troše prilikom obavljanja različitih birokratskih poslova. Istovremeno takva platforma treba da postane virtuelni prostor na kome bi se slobodno razmenjivale ideje i informacije, na kome bi bilo omogućeno stanovnicima grada da artikulišu urbane probleme sa kojima se suočavaju i da participiraju u rešavanju problema koji se odnose i na prostorne i socijalne domene u užem smislu. Takvu platformu bi trebalo koristiti kako bi se građani adekvatno obavestavali o radu lokalnih vlasti. Odnosno, potrebno je građanima staviti na uvid ne samo dobre vesti i važna obavještenja, već širok spektar informacija o radu lokalnih vlasti. Za razliku od brošura koje predstavljaju jednosmerni način komunikacije između vlasti i građana, on-line platforma afirmiše dijalog, te adekvatno informisani građani, značajnije mogu da reaguju kako bi zaštitili ili obezbedili ostvarivanje svojih interesa. Sa porastom transparentnosti rada institucija, pre svega gradske uprave, dolazi do porasta poverenja građana u njihov rad. Poverenje nastaje kao rezultat otvorenosti institucija, kako u pogledu informacija koje pružaju građanima, tako i u pogledu njihove spremnosti da uključe građane u svoj rad i omogućе im javni prostor za artikulaciju njihovih potreba. Jačanje poverenja građana u rad lokalne samouprave je od ključne važnosti za zajedničko delanje različitih aktera (gradska uprava, opštinski organi, stručnjaci, građani) za ostvarivanje zajedničkih ciljeva - porast kvaliteta života i dalji razvoj inicijativa koje doprinose stvaranju inteligentnog, održivog i otpornog grada. Izvestan stepen poverenja u institucionalne aranžmane je neophodan za institucionalno organizovanje građana, u suprotnom, u slučaju potpunog odsustva poverenja, dolazi do atomizacije individua i/ili prekomernog jačanja neformalnih mreža podrške. Budući da se poverenje može

definisati kao „verovatnoća da će jedna strana pripisati drugoj strani kooperativno ponašanje” (Hwang i Burgers, 1997: 67 prema Stanojević, Stokanić, 2014: 184), opravdano je pretpostaviti da će građani biti spremniji da se uključe u rešavanje gradskih problema i u osmišljavanje rešenja koja bi doprinela poboljšanju kvaliteta života u gradu ukoliko veruju da su gradske vlasti otvorene za saradnju sa građanima i spremne da uvažavaju njihove sugestije i predloge.

Teoretičari i istraživači koji su kritički pristupili konceptu *on-line* platforme naglašavaju da se uvek vrši selekcija podataka koji će se naći u bazi, te je neophodno zapitati se ko tu selekciju vrši i po kojim kriterijumima (Burns, 2015: 143). Iako ova pitanja na teorijskom i praktičnom nivou donose brojne izazove prilikom uspostavljanje *on-line* platforme, ipak ostaje neosporno da ona može afirmisati učešće građana u proces donošenja odluka na lokalnom nivou i tim putem doprineti demokratizaciji upravljanja gradom. Neposredno učešće građana u donošenju odluka na lokalnom nivou vlasti je od izuzetne važnosti pošto je kvalitet života u urbanoj sredini u velikoj meri uslovljen građanskom participacijom (Pušić, 1997: 397). Građanska participacija predstavlja jedan od najznačajnijih kanala putem kojih stanovnici grada mogu da prilagode uslove života u gradu sopstvenim potrebama, ukazujući na probleme kvaliteta života sa kojima se svakodnevno susreću i učestvujući u aktivnostima koje doprinose prevazilaženju nezadovoljavajućih uslova života. Participacija građana u rad lokalne samouprave je veoma značajna, budući da lokalna samouprava ima mnogo više dodira sa svakodnevnom životom građana nego centralna vlast. Lokalna samouprava je neposredno odgovorna za određene činioce kvaliteta života, kao što su stanje zdravstvene zaštite, održavanje zgrada, obrazovanje, održavanje čistoće i životne sredine, kao i za obezbeđivanje funkcionisanja osnovnih sistema, poput vodovoda i kanalizacije (Orlović, 2009: 25). Povećanje transparentnosti u radu lokalnih organa i porast učešća građana u javnom životu, naročito u odlučivanju, vodi ka većoj jednakosti građana i daje veću legitimnost odlukama lokalnih organa. Građansko učešće u procesu kreiranja, donošenja i implementiranja odluka stvara aktivno civilno društvo odgovornih i angažovanih građana. Širenje i jačanje političke i društvene aktivnosti građana afirmiše normativno razumevanje politike kao opšte javne stvari (lat. *res publica*) i najviše građanske vrline, koja podrazumeva opštu političku participaciju.

Inteligentna su ona rešenja koja podstiču participaciju građana i koja su senzibilisana za potrebe različitih delova stanovništva, budući da među stanovnicima grada postoje podele koje se zasnivaju na klasnim, rodnim, uzrasnim i etničkim osnovama. Inteligentna su ona rešenja koja upotrebu aktuelnog informaciono-tehnološkog instrumentarija u ključnim elementima gradskog sistema usmeravaju u pravcu prevazilaženja socijalnih i prostornih nejednakosti. Nova inteligentna rešenja treba da doprinesu stvaranju okruženja pogodnog za kompatibilnu kohabitaciju kulturno i socijalno heterogenih grupa i podstaknu poboljšanje kvaliteta života za različite segmente populacije. Vrlo je važno da inteligentna rešenja doprinesu porastu socijalne kohezije, jer kao što teoretičari Stren (Richard Stern) i Poleze (Mario Polese) navode, socijalna održivost grada se može ostvariti jedino ako se zaustavi fragmentacija urbanog prostora, koja ima za posledicu produbljivanje socio-prostornih nejednakosti i marginalizaciju ranjivih grupa (Stren and Polese, 2000 prema Mirkov, 2012: 57). Inicijative koje proizilaze iz ovog koncepta treba da doprinesu integraciji različitih delova grada i da od njih sačine koherentnu celinu i da povećaju (prostornu i svaku drugu) pristupačnost javnih servisa i radnih mesta svim stanovnicima grada.

Međutim, konceptom inteligentnog grada obećan porast socijalne kohezije nije uvek bio ostvaren, šta više, u praksi su nove, tzv. inteligentne prakse u nekim slučajevima dovele do porasta socijalnih i prostornih podela između kreativnih, visokoobrazovanih, IT obučanih stanovnika, i niskoobrazovanih, IT nepismenih građana (Caragliu, 2011, Hollands, 2008). U slučaju indijskih gradova u kojima je došlo do implementiranja novih inicijativa proisteklih iz koncepta pametnog grada, primetno je da dolazi do isključivanja i iseljavanja niže obrazovanog i IT nepismenog stanovništva iz tzv. informatičkih regija grada ili džentrifikovanih² regija (Hollands,

2 džentrifikacija – podizanje kvaliteta stambenog objekta ili čitave rezidencijalne oblasti kako bi se oni upripodobili za pripadnike višeg socijalnog statusa, nego što su to bili njihovi prethodni korisnici. Džentrifikacijom se briše lokalna istorija, a nudi ekskluzivno susedstvo koje predstavlja kombinaciju sigurnosti i ekoloških prednosti suburbanih lokacija sa pogodnostima za rad i uživanje (Bellm, Jayne, 2004: 5, prema Vujović, Petrović, 2005: 124).

2013). Kako bi operacionalizacija koncepta inteligentnog grada zbilja odgovarala značenju prideva koji se u ovoj sintagmi nalazi potrebno je naći rešenja koja neće doprineti jačanju postojećih i/ili stvaranju novih socijalnih i prostornih nejednakosti.

Pored navedenih izazova koji proizilaze iz koncepta inteligentnog grada, prilikom formulisanja novih urbanih strategija i uvođenja pametnih rešenja u gradski sistem neophodno je imati na umu specifične odlike društvenog konteksta i urbanog prostora u kojem se takve inicijative uvode kako bi operacionalizacija koncepta inteligentnog grada zbilja doprinela poboljšanju kvaliteta života svih građana.

IZAZOVI PRILIKOM UVOĐENJA INICIJATIVA INTELIGENTNOG GRADA U SRBIJI

Grad predstavlja prostor koji je društveno proizveden, ali je istovremeno i "istorijski realitet koji je podložan promenama zavisno od odrednica pomenutog realiteta" (Čaldarović, 1985:202), te zato razumevanje specifičnih osobina društvenog konteksta predstavlja preduslov za markiranje izazova prilikom uvođenja inicijativa inteligentnog grada u Srbiji.

Prva karakteristika srpskog društva je njegov postsocijalistički karakter. Proces postsocijalističke transformacije dovodi do višedimenzionalnih promena u ekonomskom, političkom podsystemu, kulturi, društvu, kao i u urbanom prostoru. Nakon sloma socijalizma u bivšim socijalističkim državama uvedeni su višepartijski sistemi umesto jednopartijskih, tržišna ekonomija umesto komandno planske, nastali su novi klasni odnosi, što je uslovalo i velike promene u gradovima tih država, budući da se grad menja, kao što Lefevr navodi, "kada se država u celini menja" (Lefevr, 1996: 101). Transformacija postsocijalističkih gradova ka tržišnom (postindustrijskom i postfordističkom) modelu podrazumeva dekonstrukciju socijalističkog grada i kraj socijalističke urbane politike, te se ovi gradovi suočavaju sa izazovom pri organizovanju novog urbanog sistema u tržišnim uslovima. Odnosno, ovi gradovi prolaze i kroz urbanu tranziciju koja podrazumeva javnu politiku koja podstiče razvoj tržišta i ekonomsko restrukturiranje u znaku deindustrijalizacije i rasta (Vujović, 2014: 155). Usled kraha ekstremno etatističke urbane politike, javljaju se brojni novi akteri u urbanom polju, što znači da se postsocijalistički grad približava postmodernom gradu u pogledu diverzifikacije aktera u urbanom prostoru. Međutim, slabljenje države kao centralnog autoriteta i proizvoljnost gradskih vlasti u primeni racionalnih načela upravljanja, dovode do uspostavljanja haotičnog modela razvoja gradova, koji se neretko ogleda u nemogućnosti uspostavljanja i artikulisanja adekvatnog kapaciteta (prostornog, institucionalnog i akcionog) za redistribuciju od javnog ka privatnom sektoru (Vujović, Petrović, 2005: 55). Smatra se da je nasleđena podurbanizovanost iz socijalističkog perioda jedan od faktora koji je zaslužan za nedovoljno brzu i uspešnu transformaciju ka modelu kapitalističkog grada razvijenog sveta, nakon kolapsa socijalističkog sistema koji je otežavao uklapanje u međunarodne mreže kompetitivne globalne ekonomije, odnosno koji je bio jedan od razloga što je ta integracija uglavnom rezultirala njihovim poluperiferijskim položajem unutar svetskog kapitalističkog sistema (Szeleny, 1996:294-295, prema Vujović, Petrović, 2005: 56). Treba napomenuti da je nasleđena podurbanizovanost uticala i na ukupan kvaliteta života u postsocijalističkim gradovima. Posledice nasleđene podurbanizovanosti su se odrazile u nižem kvalitetu komunalne, saobraćajne i socijalne infrastrukture, te manjoj raznovrsnosti urbanih sadržaja (Petrović, 2008: 62).

Druga bitna karakteristika srpskog društva je njegov poluperiferijski položaj. Prema teoriji svetskog sistema (Immanuel Wallerstein) kapitalizam je svetski poredak, koji se idealno-tipski reprodukuje samo u svom (zapatnom) središtu, dok ga na poluperiferiji mogu karakterisati osobenosti suprotne idealno-tipskim (Lazić, 2011). Ovaj „nesklad“ postoji zato što centar postavlja zahteve poluperiferiji koji su neretko podređeni zadovoljenju vlastitih potreba. Budući da je dovoljno blizu centru periferija se samerava prema centru, što pak proizvodi osećaj deficitarnosti. U ključu teorije poluperiferijalnosti potrebno je tumačiti različite društvene varijacije, u odnosu na različite društvene lokacije (Hughson, 2015: 25). Na primeru razvoja urbanih sredina, poluperiferijalnost otežava, odnosno skoro da onemogućava gradovima da konkurišu za pozicije globalnih komandnih centara, pošto postaju prvenstveno mesta dislociranja vodećih evropskih globalnih industrija, tr-

govačkih i uslužnih lanaca (Vujović, Petrović, 2005: 57).

Kada je u pitanju uvođenje inteligentnih rešenja u gradove u Srbiji potrebno je imati na umu karakteristike makro plana, odnosno postsocijalistički karakter gradova u Srbiji i poluperiferijski karakter srpskog društva, jer ova dva obeležja savremenog srpskog društva utiču i na unutrašnje faktore od kojih zavisi razvoj grada, kao što su to npr. socijalni kapital zajednice (poverenje, norme, vrednosti, i sl.); relacioni kapital između lokalnih aktera; mreže saradnje u okviru grada i između gradova; fiksni privatni i javni kapital, itd. Iako se makro procesi (npr. konfiguracija globalnih odnosa moći ili promene na nivou države) odražavaju na grad, ipak promene u gradu nisu pasivni ishodi makro promena. Inicijative koje proizilaze iz koncepta inteligentnog grada moguće je primeniti i u srpskim gradovima, premda je neophodno da one budu senzibilisane potrebama lokalnog konteksta. Za izradu jednog celovitog modela inteligentnog grada za grad(ove) u Srbiji potrebno je reflektivno pristupiti postojećim znanjima i iskustvima u razvijanju inteligentnih inicijativa, kao i postojećem kontekstualizovanom znanju o društvenim, političkim, ekonomskim i kulturnim odlikama urbanog razvoja u Srbiji kako bi nove inicijative zaista unapredile kvalitet života stanovnika.

Prilikom uvođenja novih intelligentnih rešenja veliki izazov predstavlja stvaranje modela inteligentnog upravljanja, budući da je pojava građanskog učešća u donošenju odluka u Srbiji prisutna tek rudimentarno i da po tom kriterijumu Srbija, kao i druge zemlje poluperiferije, zaostaje za zemljama centra. Drugim rečima, potrebno je osnažiti formalne institucije (kako na nivou države, tako i na nivou lokalne samouprave) tako što će se povećati transparentnost njihovog rada i iskoreniti korumpiranost državnih službenika i partijsko zapošljavanje kako bi se pak razvilo poverenje građana u njihov rad, koje je od ključne važnosti za porast građanskog učešća u donošenju odluka. Izloženost građana tegobama transformacije (u prvom redu problemi nezaposlenosti i siromaštva) uticala je na gubitak poverenja građana u većinu građanskih i političkih institucija (Petrović, 2012), što se odrazilo i na spremnost građana da učestvuju u donošenju odluka na lokalnom nivou vlasti u Srbiji. Podizanje kapaciteta formalnih institucija je neophodno kako bi se implementirale inteligentne inicijative kroz saradnju lokalne vlasti sa privatnim sektorom i civilnim društvom. Poboljšanje kvaliteta života u gradu doprinosi kooperacija različitih aktera, te je u tom smislu važan porast angažovanja civilnog sektora, odnosno udruženja građana i nevladinih organizacija, kao i otvorenost i dostupnost institucija države i lokalne samouprave da zajednički rade na rešavanju urbanih problema.

U prethodnom periodu pokrenut je niz inicijativa koje se zasnivaju na upotrebi IKT u različitim sferama gradskog sistema. Međutim nije se pristupilo celovitoj izradi inteligentnog grada. Izrada celovitog modela inteligentnog grada za grad(ove) u Srbiji mora biti senzibilisana potrebama lokalnog konteksta. Za izradu jednog takvog celovitog konteksta neophodno je reflektivno pristupiti postojećim znanjima i iskustvima u razvijanju inteligentnih inicijativa, kao i kontekstualizovanom znanju o društvenim, političkim, ekonomskim i kulturnim odlikama urbanog razvoja u Srbiji i razvoja konkretnog grada, kako bi nove inicijative zaista unapredile kvalitet života stanovnika. Takođe, prilikom uvođenja novih intelligentnih rešenja i analize njihovih dometa postoji potreba da se fokus usmeri na lokalni nivo, odnosno na delanje društvenih aktera u konkretnim lokalnim uslovima.

ZAKLJUČAK

Budući da gradovi predstavljaju deo globalnog društva, oni dele brojne sličnosti u fizičkom izgledu i društvenoj organizaciji. Istovremeno savremene gradove odlikuju i slični problemi poput nezaposlenosti, stanovanja, saobraćaja i kvaliteta životne sredine. Koncept inteligentnog grada upravo nastaje u cilju rešavanja ovih problema te u različitim državama, kako u akademskom diskursu i primenjenim istraživanjima, tako i prilikom formulisanja urbanih politika, raste interesovanja za mogućnosti razvoja koncepta inteligentnog grada. Međutim, iako deo globalnog društva svaki grad je u isti mah i samostalni entitet koji ima svoju posebnu istoriju i specifična strukturna obeležja, te se inovacije koje proizilaze iz koncepta inteligentnog grada na iskustvenom planu razlikuju. Šta više, razumevanje socio-kulturnih osobenosti jednog grada i istorijskih okolnosti koje

su ga oblikovale od ključne je važnosti kako bi se inicijative koje proizilaze iz koncepta inteligentnog grada prilagodile realnim potrebama i kako bi odgovorile na konkretne urbane probleme. Samo reflektivni razvoj modela inteligentnog grada doprinosi unapređenju kvaliteta života građana i efikasnosti pružanja gradskih (komunalnih) usluga.

LITERATURA:

- A. Mirkov, „Kvalitet života u gradu: Mišljenje i delanje stanovnika pojedinih gradova u Srbiji.“ *Sociologija* 58 (2016): 232-244
- B. Jessop, „The Rise of Governance and the Risks of Failure: The Case of Economic Development.“ *International Social Science Journal* 50.155 (1998): 29-45
- H. David, „From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism.“ *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 71.1 (1989)
- Lj. Pušić, Održivi grad: ka jednoj sociologiji okruženja, 2001, Beograd, Slobodan Mašić
- M. Hughson, „Otkrivanje očiglednog? Zašto je potrebna teorija poluperiferijalnosti?“ u: M. Hughson, Z. Stevanović, Kriminal i društvo Srbije: izazovi društvene dezintegracije, društvene regulacije i očuvanja životne sredine, 2015, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd
- M. Petrović (ur.), Glokalnost transformacijskih procesa U Srbiji, 2012, Institut za sociološka istraživanja, Beograd
- O. Čaldarović, Urbana sociologija - socijalna teorija i urbano pitanje, 1985, Globus, Zagreb
- P. Lombardi, An analytic network model for smart cities, 2011 (dostupno na: https://www.academia.edu/3067421/An_Analytic_Network_Model_for_Smart_Cities, pristupljeno 2.10.2016.)
- R. Burns, Digital Humanitarianism and the Geospatial Web: Emerging Modes of Mapping and the Transformation of Humanitarian Practices, 2015, University of Washington
- R. G. Hollands, „Will the Real Smart City Please Stand Up?“ *City* 12.3 (2008): 303-20
- R. G. Hollands, „Critical Interventions into the Corporate Smart City“, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* (2015)
- R. Giffinger et al., European Smart Cities, 2007, TUW, Beč
- S. Orlović, V. Pavlović, Beograd - demokratska metropol, 2009, Čigoja, Beograd
- S. Vujović, „Socioprostorni identitet Beograda u kontekstu urbanog i regionalnog razvoja Srbije.“ *Sociologija. Časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju i socijalnu antropologiju* 56.2 (2014)
- S. Vujović, M. Petrović, Urbana sociologija, 2005, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
- T. Cairney, G. Speak, Developing a 'Smart City': Understanding Information Technology Capacity and Establishing an Agenda for Change, 2000, Centre for Regional Research and Innovation, U of Western Sydney, Sydney
- T. Herrschel, Y. Dierwechter, Smart City-Regional Governance: A 'Dual Transition'. *Regions* 300/1 (2015)